

Äldres flyttningar

Göran Nordrup

Göran Nordrup är socionom och projektledare för det sk BM-projektet på socialförvaltningen i Örebro.

I mitt inlägg kommer jag främst att beröra hur äldre flyttar till olika former av vård- och serviceanläggningar och dessutom peka på vissa olikheter bland de äldre. Jag kommer också att nämna något om de äldres egna funderingar och föreställningar kring frågor som rör bostaden, relationer och hälsan. Förhållandena som redovisas är från Örebro kommun.

Boendemiljöns betydelse för servicenivån inom äldreomsorgen

Vad gäller äldres flyttningar från olika bostadsområden till vård- och serviceplatser är det viktigt att belysa *hur* de äldre faktiskt bor och var de bor. Det kan konstateras att de absolut flesta ålderspensionärer bor i vanliga bostäder. Det är först i åldern 85 år och äldre som de anläggningsboende utgör en större andel än de kvarboende. (Figur 1)

Bostadens betydelse för äldre och handikappade människors förmåga att fungera självständigt i samhället är utav stor vikt. Goda boendeförhållanden har i många fall en förebyggande effekt och minskar ofta behovet av andra serviceinsatser. Det förekommer att äldre människor tvingas flytta till ålderdomshem eller tom sjukhem pga dåliga bostadsförhållanden.

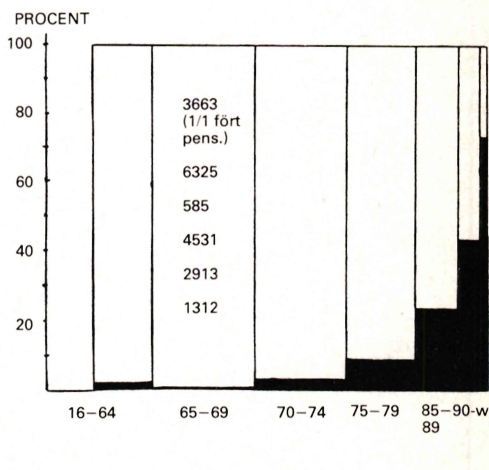
De absolut flesta ålderspensionärer bor i vanliga bostäder

Man kan således i mångt och mycket arbeta med fysiska lösningar för att öka möjligheter och tiden för kvarboende. De fysiska lösningarna är således i vissa fall sannolikt avgörande för kvarboendet. I andra fall är det andra faktorer som styr äldres handlande. Det kan här vara frågan om närhet och tillgång till och kunskap om service, men även det faktum att man känner sig *rotad* i boendemiljön.

Nio av tio pensionärer bor således i vanliga bostäder. Av dessa visar det sig att en förhållandevis stor andel bor i småhus, även högt upp i åldrarna. Vid en jämförelse mellan småhus och flerfamiljshus avseende byte av boendeform sker anmärkningsvärt små förändringar. Enligt figuren ovan flyttar visserligen ett icke oansenligt antal personer till serviceboende, men förändringen mellan andelen äldre i småhus respektive flerfamiljshus är liten.

Av antalet boende 60 år och äldre i Örebro kommun (FoB 80) bor 35 procent i småhus. Motsvaran-

Figur 1. Andelen boende på vård- och serviceanläggningar (svart) i förhållande till totala antalet i respektive åldersgrupp, Örebro kommun, 1984-01-01

de andel för 65 år och äldre är 33 procent och för 75 år och äldre är det 29 procent som fortfarande bor i småhus.

Flyttningstendenser

Då det blir frågan om ett ökat hjälpbehov och en flyttning anses som enda utvägen är det anmärkningsvärda skillnader mellan olika typer av bostadsområden.

Detta är områden som ligger i centralorten Örebro, men i regel i ytterkanterna. Av dessa områden är det främst de yngre flerfamiljshusen som utnyttjar flest platser. Speciellt högt är utnyttjandet av servicelägenheter och långtidssjukvård. Vad gäller servicelägenheter har flerfamiljshusområdena ett index på 134, vilket innebär att dessa områden utnyttjar 34 procent fler servicelägenheter än kommungenomsnittet.

Inom det första typområdet finns to m bostadsområden som har en flyttningsfrekvens som är dubbelt så stor som genomsnittligt för hela kommunen.

De resterande tre typområdena har däremot betydligt lägre utnyttjande. Det kan dock noteras att de äldre småhusområdena har ett ovanligt högt utnyttjande av långtidssjukvården. De yngre småhusområdena har däremot överlag låga indextal, och ett sammanlagt index på 80. (Figur 2).

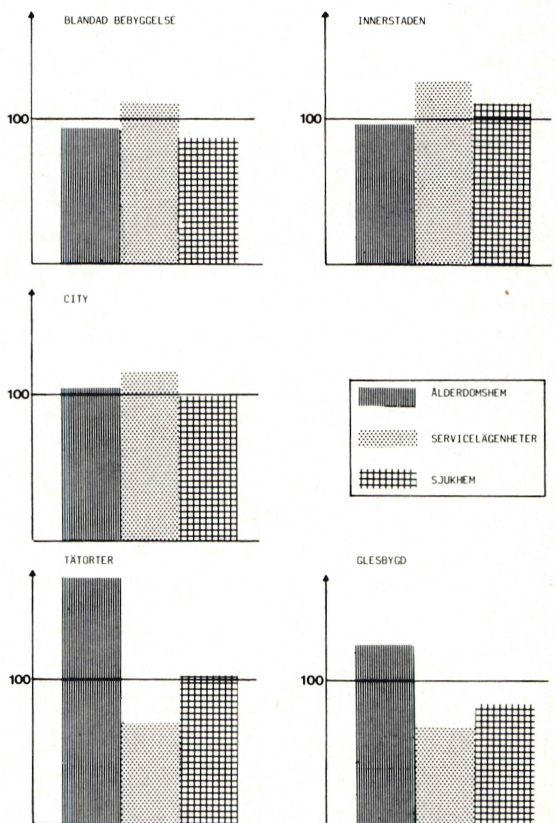
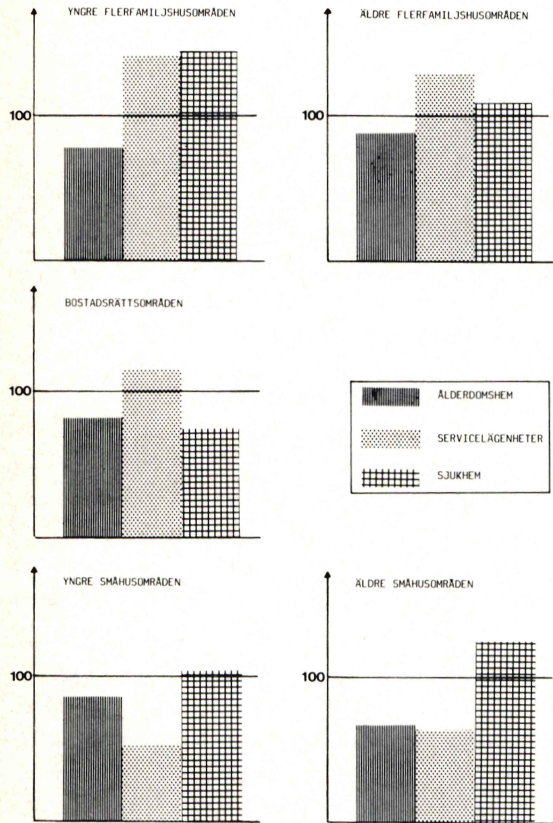
Såväl bland bebyggelse, innerstaden och city ligger i stort i partiet med genomsnittet för kommunen i helhet.

Typområdet tätorter har dock ett anmärkningsvärt stort utnyttjande av ålderdomshemsplatser. Även glesbygdsområdena har ett relativt sett högt utnyttjande.

En sannolik förklaring till det höga utnyttjandet är närheten och mängden av ålderdomshems-

Figur 2. Utnyttjande av vård- och serviceboende per typområde, index

Figur 3. Utnyttjande av vård- och serviceboende per typområde, index

Yngre flerfamiljshusområden avviker vad gäller struktur och flyttningar från kommungenomsnittet

platser. Man kan här prata om en slags "magneteffekt". (Figur 3).

Socioekonomiska data

Om vi till dessa resultat om flyttningstendenser, lägger till FoB-uppgifter erhålles ytterligare skillnader mellan typområdena. De yngre flerfamiljshusområdena avviker inte enbart vad gäller struktur och flyttningar. Civilståndsmässigt har typområdet den förhållandevis största andelen skilda/änklingar, och beträffande boende per hushåll har områden en hög koncentration av en-personers hushåll (den absolut största koncentrationen finns dock i "city"-området i centrala Örebro). De yngre flerfamiljshusområdena befinner sig dessutom lägst i kommunen vad gäller de äldres disponibla inkomst.

Det kan således konstateras att äldre i de yngre flerfamiljshusområdena i många avseenden har av olika skäl svårare att klara ett längre kvarboende. Detta trots att de i de flesta fall bor i förhållandevis moderna bostäder.

Vad beträffar småhusområdena gäller snarare att om man är rotad i miljön, bor man kvar i det längsta, tills man är så dålig att långvården är enda alternativet.

Vad gäller de yngre flerfamiljshusområdena är det dessutom så att av de kvarboende i detta "typområde" utnyttjar förhållandevis många personer kommunal hemhjälp.

Det föreligger således skillnader mellan olika typer av bostadsområden. Dessutom existerar skillnader mellan de kvarboende och de anläggningsboendes situation.

Kvarboende och anläggningsboende

Utgår vi från en större intervjuundersökning vi gjort där både kvarboende och anläggningsboende pensionärer intervjuats kan konstateras att trots att skillnadigheterna i vissa fall är små är det ändå genomgående så att de anläggningsboende befinner

sig något "lägre" än de kvarboende. Med lägre menas tex något lägre inkomst, större trångboddhet, lägre utbildning, i större utsträckning enbart folkpension som inkomst osv. Ser man på bostadsortens eller bostadens betydelse avseende den tid man bott där finner man att de kvarboende i större utsträckning bott i bostadsorten under längre tid. Däremot har de nu anläggningsboende bott längre tid i bostaden. För att krångla till det ytterligare är det så att de kvarboende i större utsträckning har en annan ort än Örebro som födelseort.

Har då barnen någon betydelse vad gäller kvarboendet? Vad gäller antalet barn så är det faktiskt så att lika stor andel, 35 %, i båda grupperna ej hade något barn. Ser vi sedan på närheten till barnen så är även här förhållandet lika. 73 % av de som har barn har något eller några barn boende i samma kommun. Dras gränsen något hårdare, boende i samma stadsdel så har 43 % något barn boende så nära. Lika i båda grupperna. Det är således lika många av de nu anläggningsboende gentemot de kvarboende som hade sina barn i absoluta närheten.

Könsskillnader

En alldeles speciell problematik vid de äldres förhållanden är olikheter/likheter mellan könen. Trots att vi vet att de allra flesta äldre är kvinnor analyseras ofta pensionärsproblematiken utifrån en utgångspunkt där männens avbräck från ett yrke står i centrum. Hittills har emellertid många kvinnor inte varit yrkesverksamma (i alla fall inte heltid) innan pensioneringen.

I våra intervjuer har vi funnit att mer än 1/5 enbart haft hemarbete som tidigare yrke, och det förelåg ingen skillnad mellan grupperna i vanliga bostäder och anläggningar.

Skillnader mellan könen framtonas också vid studium av rent demografiska uppgifter. I likhet med riket i helhet finns det i Örebro kommun ca 18 procent ålderspensionärer. Av samtliga dessa är 59 procent kvinnor. Ser man däremot på olika ålders-

Yngre flerfamiljshusområden har hög koncentration av enpersoners hushåll

Tabell 1. Andelen anläggningsboende uppdelat efter kön och ålder, Örebro kommun, 1983

	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90+	Totalt
Kvinnor	0,8	2,4	8,7	21,6	48,2	69,9	11,9
Män	0,8	2,2	8,2	17,3	38,1	63,2	7,5
Bastal							
Kvinnor	(3384)	(3265)	(2724)	(2054)	(885)	(435)	(12747)
Män	(2921)	(2578)	(1798)	(1055)	(425)	(152)	(8928)

grupper accentueras den kvinnliga antalsdominansen ju högre upp i åldrarna man kommer.

Gapet mellan antalet män och kvinnor ökar markant i samband med ökad ålder. Förändringar i ålder innebär också skillnader vad gäller civilståndet.

Det mest iögonfallande är den kraftiga ökningen av andelen änkor utefter åldersaxeln. Däremot är inte motsvarande struktur för änklingsar lika påfallande.

Ur köns- och civilståndsfördelningen erhålles således en bild där kvinnorna i allmänhet ökar och där ankorna i synnerhet ökar i än större utsträckning i och med ökad ålder.

Det har tex sagts att män i större utsträckning än kvinnor är "hjälplösa" i hemmet och tvingas därmed välja ett serviceboende.

Det senare har vi ej studerat ännu, men det verkar faktiskt vara så att kvinnor i större utsträckning flyttar till ett serviceboende. Av de personer som 1983 bodde i vård- och serviceanläggningar var ca 70 procent kvinnor och 30 procent män.

Den större andelen kvinnor förklaras delvis av att det faktiskt finns fler kvinnor i de höga åldrarna. Men även då effekter av ålder tas bort visar det sig att kvinnor flyttar i större utsträckning. (Tabell 1)

Ensamhet

En viss bakomliggande förklaring kan emellertid vara den civilståndsmässiga fördelningen vilket resulterar i att kvinnor i större utsträckning än män lever ensamma.

Ensamheten, och i vissa fall isolering, kan vara bidragande orsak till att kvinnor i högre utsträckning flyttar till anläggningar. Männens å sin sida är i större utsträckning gifta och kan på så sätt erhålla direkt hjälp. Det kan också vara så att barn, släkt och vänner på ett annat sätt "ställer upp" för ensamma män än för ensamma kvinnor.

Vid studium av ensamhet visar det sig också att kvinnor i högre grad känner/upplever sig ensamma. Däremot är det ingen könsmässig skillnad vad gäller andelen som upplever sig ha *problem* med sin ensamhet.

Ensamhetsaspekten har även studerats mellan kvarboende och anläggningsboende personer. Vad gäller *upplevd* ensamhet är det vanligaste bland de kvarboende (55 procent mot 39 procent för de anläggningsboende). Däremot är det ett omvänt förhållande beträffande problem med ensamheten. Av de anläggningsboende som upplever sig som ensamma är det drygt 70 procent som har problem med sin ensamhet. För de kvarboende är motsvarande andel 57 procent.